dr.sci Semir Rebronja, docent

Univerzitet u Zenici

Islamski pedagoški fakultet

r_semir@yahoo.com

UTJECAJ KUR'ANA NA POEZIJU RANOISLAMSKOG PERIODA NA PRIMJERU POEZIJE ḤASSĀNA IBN ṬĀBITA

Sažetak

Niti jedno djelo u ljudskoj historiji nije ostavilo dubljeg traga, niti je jedan događaj tako snažno utjecao na promjenu toka historije kao što je slučaj s početkom objave Kur'ana. Pored toga što je paganske, prijeislamske Arape iz takvog jednog duhovnog stanja preveo u stanje čistog monoteizma, što, skoro, da nije zabilježeno, Kur'an je izvršio i snažan utjecaj na kulturu i društvo na Arabijskom poluotoku. Svojim idejama čistog monoteizma, moralističkim shvatanjima i idejom islamskog bratstva, Kur'an je uspio promijeniti matricu na kojoj je dotadašnji arapski čovjek funkcionisao.

Analizom poezije ranoislamskih pjesnika uopće, a Ḥassāna ibn Ṭābita posebno, zapaža se taj novi pristup, gdje pjesnik ne brani više svoje pleme, kao što je bio slučaj u prijeislamskom periodu, već ta poezija ističe jedan novi rivalitet iskazan na relaciji muslimani-pagani. Dok je drevni pjesnik često branio sebe ili svoje pleme protiv rivala, ili protiv rivalskih plemena, novi polaritet koji je otkriven u Ḥassānovoj poeziji je onaj između vjernika i njihovih neprijatelja.

Ključne riječi: Ḥassān ibn Ṭābit, Kur'an, ranoislamska poezija, stil, iqtibās

Uvod

Niti jedno djelo u ljudskoj historiji nije ostavilo dubljeg traga, niti je jedan događaj tako snažno utjecao na promjenu toka historije kao što je slučaj s početkom objave Kur'ana. Pored toga što je paganske, prijeislamske Arape iz takvog jednog duhovnog stanja preveo u stanje čistog monoteizma, što, skoro, da nije zabilježeno, Kur'an je izvršio i

snažan utjecaj na kulturu i društvo na Arabijskom poluotoku. Svojim idejama čistog monoteizma, moralističkim shvatanjima i idejom islamskog bratstva, Kur'an je uspio promijeniti matricu na kojoj je dotadašnji arapski čovjek funkcionisao. U društvu, koje je vijekovima svoju tradiciju prenosilo usmenim putem, Objava počinje promovirati novi, tada, Arapima potpuno nepoznati, način prenošenja informacija, knjigu al-kitāb. Zato Kur'an veoma često podvlači i ističe knjigu, al-kitāb.

Svojim viđenjem morala, Objava u znatnoj mjeri mijenja pravac svakodnevnog života na Arabijskom poluotoku, a svojim promoviranjem ummeta, kao osnovne jedinice društvenog organiziranja i podjele, što je prije Objave bilo pleme, unose se mnoge novine u životu arapskog čovjeka.

Analizom poezije ranoislamskih pjesnika uopće, a Ḥassāna b. Tābita posebno, zapaža se taj novi pristup, gdje pjesnik ne brani više svoje pleme, kao što je bio slučaj u prijeislamskom periodu, već ta poezija ističe jedan novi rivalitet iskazan na relaciji muslimani-pagani.

Poezija ovog pjesnika nije posebno bila prisutna u našoj arabistici. Do sada je pisao prof. J. Ramić kroz djelo *Obzorja arapsko-islamske književnosti* i autor ovog rada u radu *Poezija Ḥassāna bin Tābita kao izvor Poslanikovog životopisa*, u časopisu *Cultura Balkanica*, br.1. Prijevod stihova uradio je autor ovog rada.

Odnos Kur'ana i poezije u periodu ranog islama

Kur'an je, svojim jezikom i stilom utjecao na jezik i stil poezije nastale u periodu ranog islama, a svojim učenjem, čistim monoteizmom i moralnim načelima, na tematiku kaside. Dakle, cilj Kur'ana, u sučeljavanju sa arabljanskom pjesničkom tradicijom, nije bio da je anulira i u potpunosti eliminiše, kako se to, u nekim situacijama, zlonamjerno pripisuje islamu. Kur'anski cilj bio je da utječe i ideološki oblikuje tu poeziju u granicama prihvatljivog. U tom kontekstu, Duraković ističe „da oštro suočenje *Kur'ana* s pjesništvom nije uzrokovano u prvom redu zbog forme pjesništva – iako se Kur'an postavlja superiorno i prema tom njegovom aspektu – već se sučeljavanje Teksta i pjesništva odvija primarno na razini ideologije“ (Duraković, 2007, str. 50)

Ono što se, u ideološkom smislu, može posmatrati kao najznačajniji utjecaj Kur'ana na pjesnike muhadremune, a i na pjesništvo koje dolazi nakon njih, jeste to što je Kur'an nastojao prekinuti sponu između pjesnika i njegovog religijskog statusa u arabljanskom društvu. Ta religijska crta arapske poezije ogledala se u prijeislamskom arabljanskom vjerovanju da su džini (al-ġinn) izvor pjesničkog nadahnuća. Ono što su za stare Grke bile muze, za stare Arabljanе to su bili šejtani, odnosno džini. Čak su mnogi pjesnici *priznali* utjecaj džina i šejtana na njih, od kojih su dobijali nadahnuće za svoju poeziju (al-Danibat, 2013)

Poznati arapski književni kritičar al-Ġāhiz je jedno od poglavlja svog djela *Kitāb al-ayavān* naslovio *Poglavlje o beduinima i pjesnicima koji su tvrdili da su vidjelu utvare i da su slušali riječi džina*, gdje navodi niz stihova arapskih pjesnika u kojima se spominju džini i njihov utjecaj na pjesnika, kao i gdje se džinima daje nadnaravna moć (al-Ġāhiz, 1967)

Situacija prije islama nije bila ništa drugačija ni kod Ḥassāna bin Tābita. On u jednom stihu spominje, čak, i ime plemena iz kojeg potiče njegov *džin* od kojeg je *dobijao* inspiraciju, pa kaže:

I ja imam prijatelja iz potomstva Šejsebanova¹

Nekada govorim ja, a nekada govori on. (Sabī, 1929, str. 423)

U drugom stihu, Ibn Tābit kaže:

A moj brat među džinima najbolje poznaje

Govor kada se počne međ' ljudima širiti (Ibn Tābit, 1929, str. 174)

Na osnovu ovih, kao i drugih stihova arabljanskih pjesnika, zaključujemo da nije bilo moguće biti pjesnik bez *podrške džina* i odatle je izvirala inspiracija arabljanskog pjesnika. U jednu ruku, arabljanski pjesnik više i nije stvarni vlasnik svoje poezije, već je njen *ravija*, rapsod koji je prenosi ljudima od džina.

Nakon prihvatanja islama, poezija Ḥassāna bin Tābita je lišena takvog pogleda, pa sada, umjesto isticanja džina i šejtana, potaknut kur'anskim tekstom, pjesnik ističe ulogu meleka u pomoći:

¹To je, u arabljanskoj tradiciji, bilo ime plemena džina.

Zato, strpljivi budite na nesreće koje danas susretnete

Zbog toga što će Allah uzdići onoga koga bude htio.

I Džibril, Izaslanik Božiji, tu je među nama

Sveti duh kome ništa ravno nije (Ibn Tābit, 1929, str. 6)

O tome se govori i u nekim predanjima u islamskoj tradiciji, gdje stoji da je Poslanik kazao: *Odgovori im, Hassane, Allah te pomogao Džibrilom.*

Utjecaj Kur'ana na stil ranoislamskih pjesnika

Kada je u pitanju stil poezije ranoislamskog perioda, zapažamo da mnogi kritičari i historičari ističu njegov pad, u odnosu na prijeislamski period, mada imamo i istraživača koji smatraju drugačije. Tako, naprimjer, Ibn Haldūn je kazao: „Govor Arapa iz islamskog perioda je na većem stupnju stilske vrijednosti i estetike, bilo da se radi o prozi ili poeziji. Vidimo da je poezija Ḥassāna bin Tābita, 'Umara bin Abū Rabī'a, al-Ḥaṭṭā'a, Ġarīra, Farazdaq, Nasiba, Ġajlana, Dū al-Rūme, Aḥwasa i Baššāra, zatim riječi, govori i prepiske iz perioda umevijske i s početka abasijske vlasti na većem stupnju stilske vrijednosti od pjesnika iz perioda prije islama, poput al-Nābiġe, 'Antare, Ibn Kulṭūma... Uzrok tome je to što su ono dočekali islam i slušali stilski istančan i ugađen kur'anski tekst, kakvom nema premca i koji čovjek ne može ponoviti. Ovaj govor se ugnijezdio u njihova srca, odgajani su i izrasli na njegovim temeljima i on im je pružio takve stilske vrijednosti kakve nisu bile pružene pjesnicima ranije.“ (Ibn Haldūn, 2004, str. 408)

Pad umjetničke vrijednosti poezije u ovom periodu, nerijetko, se tumačio odnosom islama prema poeziji i poetskom stvaralaštvu. U tom smislu, namjera nam je da ovdje kažemo nešto o tim tvrdnjama. U definisanju odnosa Kur'ana, a time i islama, prema poeziji, uglavnom se polazi, ali tu i zadržava, od ajetom iz sure al-Šuara, gdje stoji: „A zavedeni slijede pjesnike, zar ne znaš da oni svakom dolinom blude, i da govore ono što ne rade, tako ne govore samo oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji često Allaha spominju, i koji uzvraćaju kada ih ismijavaju. A mnogobošci će, sigurno, saznati u kakvu će se muku uvaliti.“ (Kur'an, 26/ 224-227). Često se, u donošenju konačnog suda, zapostavljaju ostali ajeti u kojima se spominje pjesništvo i pjesnici. Da

bismo adekvatno obradili ovo pitanje, nužno je sagledati širu sliku konteksta u kojem Kur'an tretira pjesnike i poeziju. Pored ovoga, Kur'an još na pet mjesta govori o pjesništvu i poeziji i to:

„Oni, čak, govore: 'To su samo smušeni snovi; on ga izmišlja; on je pjesnik; neka nam donese kakvo čudo kao i prijašnji poslanici.'“ (21/ 5)

„Mi poslanika nismo pjesništvu učili, to mu ne priliči. Ovo je samo pouka – Kur'an jasni.“ (36/ 69)

„Zar oni da govore: 'On je pjesnik, sačekaćemo da vidimo šta će mu suđeno biti.'“ (52/ 30)

„...i govorili: 'Zar da napustimo božanstva naša zbog jednog ludog pjesnika.'“ (37/ 36)

„Kur'an je, doista, govor objavljen plemenitom Poslaniku, a nije govor nikakva pjesnika – kako vi nikako ne vjerujete.“ (69/ 40-41)

Iz svega iznešenog, jasno je da Kur'an poeziju i pjesništvo ne definira niti kao nešto loše niti kao nešto dobro. Kur'an se zadržava u domenu negacije poslanikove pjesničke prirode, ističući božansku prirodu objave koja dolazi Poslaniku. Kur'an, dakle, nije zauzeo kategorički stav o pjesništvu niti donio konačnu presudu, već je isključivo, u svim spomenutim ajetima, negirao to da je Poslanik pjesnik. (al-Qat, 1987)

Iznošenjem te Poslanikove osobine ne iznosi se sud o pjesništvu, već se samo pravi razlika između poslaničke misije i umjetničke misije pjesnika. Pored ovoga, brojni su i drugi argumenti koji podupiru stav da Kur'an nije zauzeo negativan stav prema poeziji, a među najupečatljivijim jeste, svakako, i historijski, jer je i u vrijeme Poslanika, a i nakon njega, bilo puno pjesnika. Kao što je već bilo riječi u ovom radu, pjesnici su oslikali broje epizode iz života poslanika Muhammeda, ali i mlade muslimanske zajednice, koja se razvijala u Medini.

U tom kontekstu i Nicholson kaže: „Mora se imati na umu da se njegovo poricanje prije svega ne odnosi na poetsku umjetnost, već na ličnost i karakter samih pjesnika. On, božanski inspirisani Poslanik, nije mogao imati ništa sa ljudima kojima su inspiracije bili demoni i koji su slavili ideale paganizma koje je on nastojao da ukine“. (Nicholson, 1907)

Dakle, suština sukoba na relaciji islam- pjesništvo, bila je u ideološkoj pozadini pjesništva i vjerovanju u demonsko nadahnuće, koje je pjesnik dobijao u procesu skladanja poezije.

Neki istraživači, poput A. Al-Qaṭa, navode da je slabost poetskog i umjetničkog izraza započela još prije pojave islama. On ističe: „Trebamo podsjetiti na činjenicu, koju zanemaruju mnogi istraživači, a to je, da je ova slabost, koju često pripisujemo i primjećujemo u poeziji ranoislamskog perioda, zapravo počela neposredno prije pojave islama, a ne nakon njegove pojave. Prije pojave islama završila se tzv. epoha velikih pjesnika, od kojih je islam zatekao samo el-'Aṣu, koji je, prema predanjima, umro na putu prema Poslaniku, gdje je trebao obznaniti islam, i Lebida, koji je već napunio šezdeset godina i skoro da se povukao iz pjesničkog života. Islam je zatekao mali broj pjesnika, koji su imali uspjeha u pojedinim kasidama, ali niko od njih nije dostigao stupanj velikih prijeislamskih pjesnika“. (al-Qaṭ, 1987, str. 13)

Utjecaj Kur'ana značajno se ogleda i u percepciji odnosa pjesnik- pleme i pjesnik- umma. Dok je drevni pjesnik često branio sebe ili svoje pleme protiv rivala, ili protiv rivalskih plemena, novi polaritet koji je otkriven u Ḥassānovoj poeziji je onaj između vjernika i njihovih neprijatelja. U suprotnom ova poezija nudi jako malo kako bi je razlikovali, po tematici ili načinu kompozicije, od povremenih stihova prijeislamske Arabije. Stare tehnike i teme su samo smještene u službu novog vjerskog ideala kojeg brani nova politička i vjerska zajednica (Monroe, 1983). U jednom od pjesama ovog autora stare tehnike i teme smještene su u novi ambijent:

Prepoznao sam dom Zejnebin u Kesibu

Kao trag pera na čistom, bijelom papiru.

Vjetrovi su ga sa svih strana zameli,

A crni oblaci proljetnu kišu na njegov izlili.

Njeno boravište ostalo je prazno, omrklo

Pusto, nakon što je voljena u njemu boravila.

*Ostavi se tog sjećanja svakoga dana
I vrati toplinu srcu pogođenom tugom.*

*Pripovjedaj o onome što nikakve mane nema
Iskreno, bez lažnih priča.*

*Pripovijedaj o uspjehu što nam ga Vladar
Protiv pagana na Bedru priušti*

*Onoga jutra kad je njihova skupina poput Hire bila
I kada je na svojim stranama temelje svoje pokazala*

*A mi smo im se suprotstavili našom skupinom što su
Poput šumskih lavova, mladih golobradih, a i onih starih*

*Što su stali ispred Muhammeda i zaštitili ga
Od njegovih neprijatelja u plamenu rata.*

*U rukama su im britke sablje
Sa visoko podignutim oštricama koplja*

*Štite ga uglednici Benu Ēvsa a u zaštitu su
Pritekli i iz Benu Nedžara, čvrsti i postojani u vjeri*

*Ebu Džehla smo poraženog, kao beživotno tijelo
A i Utbu, mrtva, da leži na zemlji, ostavili*

A tu je i Šejbe, što je sa ostalim uglednicima

Mekanskim, tu glavu svoju ostavio.

Nakon što smo ih u bunar, jedne na druge pobacali

Allahov Poslanik ih je jasnim riječima pozvao

Jeste li riječi moje, što sam vam govorio, istinitim našli?

I Allahovu kaznu što srca u grudima kažnjava

Ništa nisu progovorili, a da su mogli kazali bi

Istinu si rekao, i bio si riječi istinitih.

Ova kasida Ḥassāna b. Tābita sastoji se od dva dijela. Prvi dio je klasični uvodni ljubavni prolog, u kojem pjesnik govori o ostacima boravišta gdje je nekada boravila njegova voljena. Taj dio obuhvata prva četiri stiha. Za razliku od prijeislamske kaside, gdje pjesnik polahko prelazi sa ljubavnog uvoda na ostatak kaside, pjesnik, nakon četvrtog stiha, naglo prelazi na opis bitke. U kasidi susrećemo i neke stilske elemente, kao što je poređenje (al-tašbīh) u nekoliko slučajeva, kada uspoređuje tragove doma sa tragovima pera na listu papira, zatim, usporedba mekanske vojske sa brdom Hira i muslimanskih vojnika sa lavovima. Također, na nekoliko mjesta nailazimo i na upotrebu antiteze (al-ṭibāq), kao u slučajevima *iskreno-lažne priče*, i *golobradi-stari*. Kasida je izrečena u wāfir metru i *baijja*. Ova kasida obiluje starim tehnikama i temana.

Intertekstualna veza poezije Ḥassāna ibn Tābita i Kur'ana

Kur'an je, svojim stilom, donio i neke novine u arapsku poeziju, koje ranije nisu bile prisutne. Jedna od tih novina jeste *el-iktibas* (*al-iqtibās*). Preuzimanje je stilska figura gdje se navode citati ili dijelovi kur'anskih ili hadiskih konstrukcija, ali tako da to nije izričito istaknuto. Tom prilikom dozvoljene su i manje izmjene (Muftić, str. 160).

Opisujući Allahovog Poslanika u tužbalici, Hassan b. Sabit je kazao:

عَزِيزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَحْيِدُوا عَنْ الْهُدَى حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا

Muka ga obuzme, ako s pravog puta skretati krenu

A da ustrajni na putu istine ostanu trudi se i žudi

U ovom stihu Ḥassān je aludirao na kur'anske riječi, sura al-Tawba, 128. ajet u, kojima se opisuje Poslanik, a.s., a u kojima stoji: „Došao vam je Poslanik, jedan od vas, teško mu je što ćete na muke udariti, jedva čeka da Pravim putem pođete, a prema vjernicima je blag i milostiv.“ Pjesnik je iskoristio izraz *azizun 'aleyhi* i *harisun 'ala*.

Pjesnik u jednom stihu kaže:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ابْدُوا ذَاتَ أَنْفُسِكُمْ... لَا يَسْتَوِي الصَّدَقُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْكَذِبُ

O ljudi, pokažite ono što u svojim grudima krijete

Jer Allahu nikako nije isti onaj ko istinu govori i ko laže. (Ibn ʿĀbit: 27)

U ovom stihu pjesnik upotrebljava čestu kur'ansku formulaciju لَا يَسْتَوِي koja se u Kur'anu susreće na više mjesta u Kur'anu. Također, i *al-nidā*, poziv, izrečen u formi يَا أَيُّهَا النَّاسُ koji često susrećemo u Ḥassānovoj poeziji, preuzet je iz kur'anskog teksta.

Opisujući detalje Bitke na Handeku, Ḥassān kaže:

وَعَدُوا عَلَيْنَا قَادِرِينَ بِأَيْدِيهِمْ رَدُّوا بَغِيْظَهُمْ عَلَى الْأَعْقَابِ
بِهَبُوبٍ مَعْصِفَةٍ تَفَرِّقُ جَمْعَهُمْ وَجُنُودَ رَبِّكَ سَيِّدِ الْأَرْبَابِ
وَكَفَى الْإِلَٰهَ الْمُؤْمِنِينَ قِتَالَهُمْ وَأَتَانَهُمْ فِي الْأَجْرِ خَيْرُ ثَوَابِ

I oni poraniše, uzdajući se u svoju snagu

I bjehu odbijeni, te se vratiše odakle su i došli.

Snažan vjetar njihovo jedinstvo rascijepa

I vojske tvoga Gospodara, Vladara svih vladara

A Allah je vjernicima u borbi dovoljan

I On ih je najboljom nagradom nagradio (Ibn Tābit; 23)

U ovim stihovima □assān se koristi kur'anskim izrazima na nekoliko mjesta. U prvom polustihu, pjesnik koristi dvadesetpeti ajet sure al-Qalam, gdje stoji: *I oni poraniše uvjereni da će moći to provesti.*

U drugom polustihu prvog stiha, pjesnik koristi 25. ajet sure al-Aḥzāb, koja i tretira pitanje bitke na Handeku, gdje stoji: *Allah je nevjernike pune srdžbe odbio - nisu nimalo uspjeli - i vjernike je Allah borbe poštedito - Allah je, uistinu, moćan i silan.*

U drugom stihu pjesnik koristi izraz *džunuđu rabbike*, vojske tvoga Gospodara, čime aludira, također, na kur'anski tekst iz iste sure, 9. ajet: *O vjernici, sjetite se Allahove milosti prema vama kada su do vas vojske došle, pa smo Mi protiv njih vjetar poslali, a i vojske koje vi niste vidjeli - a Allah dobro vidi šta vi radite.*

U sljedećim stihovima također imamo korištenje kur'anskih formi:

عَلَامٌ تَدْعَى سَلِيمٌ، وَهِيَ نَازِحَةٌ... أَمَامَ قَوْمٍ هُمْ آوُوا، وَهُمْ نَصَرُوا
سَمَاهُمُ اللَّهُ أَنْصَارًا لِنَصْرِهِمْ... دِينَ الْهُدَى، وَعَوَانُ الْحَرْبِ تَسْتَعِرُّ
وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَاعْتَرَفُوا... لِلنَّائِبَاتِ فَمَا خَامُوا وَلَا ضَجَرُوا

Ono što sebi Sulejma pripisuje, a ona je daleko

Od naroda što su mu utočište pružili i pomogli

Allah ih je ensarijama pozvao jer su pomogli

Pravu vjeru i u ratu, jednom za drugim, se borili.

Oni su se na Allahovom putu borili

Pred poteškoćama nisu posustali niti se uplašili. (Ibn Tābit; 120)

U ovim stihovima pjesnik aludira na 74. ajet sure al-Anfāl, u kojem stoji: *Oni koji vjeruju i ise se, i bore se na Allahovom putu, i oni koji daju sklonište i pomažu - oni su, zbilja, pravi vjernici - njih čeka oprost i obilje plemenito.*

U poeziji Ḥassāna ibn Tābita je puno drugih primjera *el-iktibasa*, ali ćemo se mi zadovoljiti ovim navedenim.

Pjesnik je, često puta, pjevao stihove o događajima i značajnim datumima rane muslimanske zajednica, o kojima govori i Kur'an. Stihovi Ḥassāna b. Tābita su najzastupljeniji u Ibn Hišāmuvom djelu. On navodi 753 njegova stiha. Ovi stihovi tretiraju brojne teme; o Poslanikovim, s.a.v.s., pohodima, tužbalicama za šehide i tužbalicu nakon smrti Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Nakon njega, dolazi Qa'b b, Mālik od koga navodi 411 stihova, zatim 'Abbās b. Mirdās 207 stihova, Ābū Ḥālib, sa 168 stihova.

Historijski događaji koji su 'pokriven' najvećim brojem stihova jesu Bitka na Uhudu, sa oko 460 stihova, 325 od muslimanskih pjesnika i 135 od mekanskih pjesnika, zatim Bitka na Bedru i Ibn Hišām u tom dijelu navodi 381 stih, od toga 158 stihova su izrekli muslimanski pjesnici, a 223 stiha mekanski pjesnici (Rebronja, 2017)

Zaključak

Kur'an je izvršio snažan utjecaj na kulturu i društvo na Arabijskom poluotoku. Svojim idejama čistog monoteizma, moralističkim shvatanjima i idejom islamskog bratstva, Kur'an je uspio promijeniti matricu na kojoj je dotadašnji arapski čovjek funkcionisao. Analizom poezije ranoislamskih pjesnika uopće, a Ḥassana b. Tābita posebno, zapaža se taj novi pristup.

Zapažamo da mnogi kritičari i historičari ističu pad poetskog stila ranoislamskog perioda u odnosu na prijeislamski period, mada imamo i istraživača koji smatraju drugačije, kao što je tvrdio Ibn Ḥaldūn. Neki istraživači, poput A. al-Qaṭa, navode da je slabost poetskog i umjetničkog izraza započela još prije pojave islama. Namjera nam je bila kažemo nešto o tim tvrdnjama.

U definiranju odnosa Kur'ana, a time i islama, prema poeziji, uglavnom se polazi, ali tu i zadržava, na ajetom iz sure al-Šua'rā, gdje stoji: „A zavedeni slijede pjesnike, zar ne znaš da oni svakom dolinom blude, i da govore ono što ne rade, tako ne govore samo oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji često Allaha spominju, i koji uzvraćaju kada ih ismijavaju. A mnogobošci će, sigurno, saznati u kakvu će se muku uvaliti.“ (Kur'an, 26/224-227). Često se, u donošenju konačnog suda, zapostavljaju ostali ajeti u kojima se spominje pjesništvo i pjesnici. Da bismo adekvatno obradili ovo pitanje, nužno je sagledati širu sliku

konteksta u kojem Kur'an tretira pjesnike i poeziju. Suština sukoba na relaciji islam-pjesništvo, što smo i predstavili, bila je u ideološkoj pozadini pjesništva i vjerovanju u demonsko nadahnuće, koje je pjesnik dobijao u procesu skladanja poezije.

Utjecaj Kur'ana značajno se ugleda i u percepciji odnosa pjesnik-pleme i pjesnik-umma. Dok je drevni pjesnik često branio sebe ili svoje pleme protiv rivala, ili protiv rivalskih plemena, novi polaritet koji je otkriven u Hassanovoj poeziji je onaj između vjernika i njihovih neprijatelja.

Kur'an je, svojim stilom, donio i neke novine u arapsku poeziju, koje ranije nisu bile prisutne. Jedna od tih novina jeste *el-iktibas (al-iqtibās)*. Preuzimanje je stilska figura gdje se navode citati ili dijelovi kur'anskih ili hadiskih konstrukcija, ali tako da to nije izričito istaknuto. Brojni primjeri poezije ovog pjesnika, a koji su prevedeni i prikazani, na plastičan način aludiraju koliko je Kur'an utjecao na njegovu poeziju, ukompovanu starim tehnikama i novom stilu proizišlom iz kur'anskog teksta.

Izvor i literatura

1. Ibn Ṭābit, H. b. (1929). *Diwan*. (A. a.-R. el-Barquqi, Ed.) al-Qahira.
2. al-Danibat, A. A.-R. (2013). al-Taḥawulāt al-fikriyya fi šī'r Hassan b. Tabit. *Mağalla ḡāmi'a Dimašq*, pp. 289-317.
3. al-Ġāhiz, A. U. (1967). *al-Hayawan*.
4. al-Qaṭ, A. a.-Q. (1987). *Fī al-š'ir al-islāmī wa al-umawī*, Bayrut.
5. Duraković, E. (2007). *Orijentologija*. Sarajevo: Tugra.
6. Ibn Ḥaldūn, A. a.-R. (2004). *Muqaddima*. (M. A. al-Darwīš, Ed.) Dimašq.
7. Monroe, J. T. (1983). The poetry of the Sirah literature. In P. A. Beeston (Ed.), *Arabic literature to the end of the Umayyad period*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Muftić, T. (n.d.). *Klasična arapska stilistika*. Sarajevo: El-Kalem.
9. Nicholson, R. A. (1907). *A Literary History of the Arabs*. New York: Charles Scribner's Sons.
10. Rebronja, S. (2017). Poezija Hassana bin Tabita kao izvor Poslanikovog životopisa. *Cultura Balkatica*.

Semir Rebronja, PhD
University of Zenica
Islamic Pedagogical Faculty
r_semir@yahoo.com

Original scientific article

THE IMPACT OF THE QURAN ON THE POETRY OF THE EARLY ISLAMIC PERIOD ON THE EXAMPLE OF THE ASSĀNA IBN ĀBITA POETRY

ABSTRACT

No work in human history left a deeper trace, nor did one event so strongly influenced the change in the course of history as was the case with the beginning of the publication of the Qur'an.

In addition to translating the pagan, pre-Islamic Arabs from such a spiritual state into a state of pure monotheism, which, almost not being recorded, the Qur'an also made a powerful influence on culture and society on the Arabian peninsula. With his ideas of pure monotheism, moralistic perceptions and the idea of Islamic fraternity, the Qur'an managed to change the matrix in which the former Arab man worked. By analyzing the poetry of the early Roman emperors in general, and Assana ibn Abita in particular, this new approach is observed, where the poet does not defend more of his tribe, as was the case in the pre-Islamic. This poetry already emphasizes a new rivalry on the Muslim-pagan line. While the ancient poet often defended himself or his tribe against the rival, or against the rival tribes, the new polarity revealed in Assana's poetry is that between the believers and their enemies.

Keywords: *Assān ibn Abit, Qur'an, early Islamic poetry, style, iqtibās*

الدكتور المحاضر سمير ربروني

تأثير القرآن على الشعر في الفترة المبكرة من ظهور الإسلام على مثال شعر حسان بن ثابت

الخلاصة

لم يترك أي عمل في تاريخ البشرية أثرًا أعمق ولم يؤثر حدث واحد بشدة على التغيير في مجرى التاريخ كما كان الحال مع بداية نزول القرآن. بالإضافة إلى نقل الوثنيين - العرب ما قبل الإسلام - من مثل هذه الحالة الروحية الدنيئة إلى التوحيد الخالص، أثر القرآن أيضًا على الثقافة والمجتمع في شبه الجزيرة العربية، وهذا الأمر كاد ألا يلحظ إطلاقًا. وبفضل أفكار التوحيد الخالص والمفاهيم الأخلاقية وفكرة الأخوة الإسلامية تمكن القرآن من تغيير المعيار الذي كان يعتمد عليه الرجل العربي السابق.

من خلال تحليل الشعر في الفترة المبكرة من ظهور الإسلام عموماً وشعر حسان بن ثابت، رضي الله عنه، خصوصاً يلحظ نهجٌ جديد في الشعر؛ حيث لا يدافع الشاعر عن قبيلته كما كان عادة الشعراء في فترة ما قبل الإسلام وإنما يُبرز الشعر في هذه الفترة تنافسًا جديدًا يقع بين المسلمين والوثنيين، في حين كان الشاعر الجاهلي غالباً ما يدافع عن نفسه أو قبيلته ضد منافسه أو ضد القبائل المتنافسة، فإن الاستقطاب الجديد الذي ظهر في شعر حسان إنما هو بين المؤمنين وأعدائهم.

الكلمات المفتاحية: حسان بن ثابت، القرآن، الشعر في الفترة المبكرة من ظهور الإسلام، النهج، الاقتباس.